

О‘QITUVCHILARNING UZLUKSIZ KASBIY RIVOJLANISHI SHAROITIDA INFORMAL TA’LIMNING SAMARADORLIGI: NAZARIY TAMOYILLAR VA AMALIY YECHIMLAR

Ishonkulov A.K.

Jismoniy tarbiya va sport bo‘yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti Samarqand filiali dotsenti v.b.

Tayanch so‘zlar: informal ta’lim, o‘qituvchilarning malakasini oshirish, hayot davomida ta’lim, hamkorlikdagi ta’lim, ta’lim innovatsiyasi.

Ключевые слова: информальное образование, профессиональное развитие учителя, обучение на протяжении всей жизни, совместное обучение, образовательные инновации.

Key words: Informal education, teacher professional development, lifelong learning, collaborative learning, educational innovation.

РЕЗЮМЕ:

Ta’lim ehtiyojlarining o‘zgarishi sharoitida o‘qituvchilar uchun uzluksiz kasbiy rivojlanish (UKR) muhim ahamiyatga ega. Informal ta’lim o‘zining moslashuvchan va o‘quvchilarga yo‘naltirilgan yondashuvi bilan uzluksiz kasbiy rivojlanishni takomillashtirish uchun muhim afzalliklarni taqdim etadi. Ushbu maqolada o‘qituvchilarning uzluksiz kasbiy rivojlanishiga ko‘maklashish uchun informal ta’limning nazariy asoslari va amaliy qo‘llanilishi tadqiq etiladi. O‘z-o‘ziga yo‘naltirilgan ta’lim, hamkorlik tarmoqlari va tajriba imkoniyatlarini o‘rganish orqali ushbu maqola informal ta’lim qanday qilib rasmiy kasbiy rivojlanishni to‘ldirishini, moslashuvchan va innovatsion o‘qitish amaliyotini qo‘llab-quvvatlovchi mustahkam poydevor yaratishini ta’kidlaydi.

РЕЗЮМЕ:

В контексте меняющихся образовательных потребностей непрерывное профессиональное развитие (НПР) педагогов приобретает первостепенное значение. Информальное образование с его адаптивным и ориентированным на ученика подходом предоставляет значительные преимущества для повышения НПР. В этой статье исследуются теоретические основы и практическое применение информального образования для содействия непрерывному профессиональному росту учителей. Рассматривая самонаправленное обучение, сети сотрудничества и экспериментальные возможности, данное исследование подчеркивает, как информальное образование дополняет формальное профессиональное развитие, создавая надежную основу, которая поддерживает адаптивные и инновационные методики преподавания.

SUMMARY:

In the context of evolving educational needs, continuous professional development (CPD) for educators becomes paramount. Informal education, with its adaptable and learner-centered approach, provides significant advantages for enhancing CPD. This article investigates both the theoretical underpinnings and practical implementations of informal education in facilitating

teachers' ongoing professional growth. By examining self-directed learning, collaborative networks, and experiential opportunities, this study highlights how informal education complements formal professional development, creating a robust framework that supports adaptive and innovative teaching methodologies.

Kirish. Ta'lim landshafti texnologik innovatsiyalar, rivojlanayotgan jamiyat talablari va ilg'or pedagog metodlar tufayli tez o'zgarib bormoqda. Ushbu o'zgarishlar ro'y bergani sari o'qituvchining roli tobora murakkablashib boradi, bu esa uzluksiz kasbiy rivojlanish majburiyatini talab qiladi. Doimiy o'zgarib turadigan bu muhit o'qituvchilardan nafaqat bilimlarini yangilash, balki o'quvchilarning rang-barang va dinamik ehtiyojlarini qondirish uchun o'qitish usullarini moslashtirishni ham talab qiladi.

Rasmiy seminarlar va kurslar kabi malaka oshirishning an'anaviy shakllari qimmatli strukturalashtirilgan o'quv imkoniyatlarini ta'minlaydi. Biroq, o'qituvchilar ko'pincha o'z sinflarida real vaqt rejimida duch keladigan muayyan muammolarni hal qilish uchun zarur bo'lgan tezkorlik va moslashuvchanlikka ega emaslar. Bundan tashqari, bu rasmiy ta'lim imkoniyatlari barcha o'qituvchilar, ayniqsa chekka hududlarda yashovchi yoki tig'iz ish jadvali bilan band bo'lganlar uchun imkonsiz bo'lishi mumkin. Bu esa informal ta'limning uzluksiz kasbiy rivojlanishni boyitishdagi ahamiyati tobora ortib borayotganidan darak beradi.

Informal ta'lim o'zining moslashuvchanligi, avtonomligi va muayyan talablarga javob bera olish qobiliyati bilan ajralib turadi. U o'qituvchilarga o'zlarining bevosita kasbiy ustuvorliklariga mos keladigan bilim va ko'nikmalarni egallashga imkon beradigan turli xil mustaqil ta'lim faoliyati, tengdoshlarning o'zaro munosabati va amaliy mashg'ulotlarni o'z ichiga oladi. Ko'pincha belgilangan o'quv dasturiga amal qiladigan rasmiy kasbiy rivojlanishdan farqli o'laroq, informal ta'lim o'qituvchilarga o'z ta'lim maqsadlarini belgilash, turli manbalarni o'rganish va yangi bilimlarni bevosita o'z amaliyotida qo'llash imkonini beradi.

Bundan tashqari, informal ta'lim o'rganishni o'qituvchilarning kundalik hayotiga integratsiyalashgan yaxlit yondashuvni o'zida mujassam etgan. Refleksiv amaliyot bilan shug'ullanish, professional o'quv jamoalarida ishtirok etish va raqamli platformalardan foydalangan holda butun dunyo bo'ylab hamkasblar bilan bog'lanish orqali o'qituvchilar o'zlarida doimiy takomillashtirish va innovatsiya madaniyatini rivojlantiradilar. O'quvchiga yo'naltirilgan bu yondashuv o'qituvchilarga zamonaviy ta'lim muammolariga mohirona javob berish imkonini beradi: yangi texnologiyalarni integratsiyalash,

inklyuziv sinflarni yaratish yoki fanlararo o'qitish strategiyalarini amalga oshirish.

Uzluksiz kasbiy rivojlanishda informal ta'limning ortib borayotgan ahamiyati uning kasbiy rivojlanishning rasmiy usullariga qo'shimcha sifatidagi salohiyatini ta'kidlaydi. Informal ta'lim o'qituvchilarga ta'lim sohasidagi o'zgarishlarning oldingi saflarida qolish imkoniyatini beradi, bu esa pirovardida ular taqdim etayotgan ta'lim sifatini oshiradi. Informal ta'lim bilan bog'liq nazariy tamoyillar va amaliy yechimlarni o'rganar ekanmiz, bu yondashuv moslashuvchan va bardoshli o'qituvchilik kasbini rivojlantirish uchun ajralmas ekanligi ayon bo'ladi.

Nazariy qism. Informal ta'lim o'qituvchilarning uzluksiz kasbiy rivojlanishining asosiy tarkibiy qismidir. Informal ta'lim bir nechta asosiy ta'lim nazariyalariga asoslanadi. Ushbu nazariyalarning har biri o'qituvchilarning kasbiy rivojlanishida informal ta'lim qanday samarali yordam berishi mumkinligi haqida tushuncha beradi.

Konstruktivizm nazariyasi. Jan Piage va Lev Vygotskiy kabi ta'lim nazariyotchilarining ishlariga asoslangan konstruktivistik nazariya o'rganish faol, konstruktiv jarayon ekanligini ta'kidlaydi. O'quvchilar o'zlarining oldingi tajribalaridan yangi tushuncha va bilimlarni yaratadilar. Vygotskiyning eng yaqin rivojlanish zonasi kontseptsiyasi ta'lim samaradorligini oshirishda ijtimoiy o'zaro ta'sirning muhimligini ta'kidlaydi[5]. Informal ta'lim doirasida bu nazariya tengdoshlar bilan hamkorlik qilish va tajriba almashish muhimligini ta'kidlaydi. Hamkasblar bilan muloqot qilish va jamoaviy tajribaga tayanib, o'qituvchilar bilimlarni birgalikda qurishlari va mazmunli kontekstda o'z amaliyotlarini yaxshilashlari mumkin.

Eksperimental ta'lim nazariyasi. Kolbning eksperimental ta'lim nazariyasi siklik model bo'lib, o'rganishning to'rt bosqichini aniqlaydi: aniq tajriba, reflektiv kuzatish, mavhum kontseptualizatsiya va faol eksperiment[2]. Ushbu model amaliy va reflektiv yondashuvlarni targ'ib qilgan holda o'quv jarayonida tajribaning roli muhimligini ta'kidlaydi. Informal ta'lim o'qituvchilarga real sharoitlarda o'rganish imkoniyatini berish orqali ushbu nazariyaga tabiiy ravishda mos keladi. Harakatlarni tadqiq qilish, dala tajribalari yoki jamoat loyihalari bo'ladimi, bu jarayonda o'qituvchilar o'z tushunchalarini chuqurlashtiribgina qolmay, balki ularga o'z ta'lim amaliyotlari haqida fikr yuritish va moslashtirish imkonini beradigan tajribalarda qatnashishi mumkin.

Ijtimoiy ta'lim nazariyasi. Albert Banduraning ijtimoiy ta'lim nazariyasi kishilarning kuzatish, taqlid qilish va modellashtirish orqali bir-biridan o'rganishi haqidagi g'oyaga asoslanadi[1]. Bu nazariya, ayniqsa, tengdoshlar

va professional tarmoqlar orqali o'rganish asosiy rol o'ynaydigan informal ta'limga tegishli. Kuzatuv va ijtimoiy o'zaro ta'sir orqali o'qituvchilar hamkasblaridan bilim va strategiyalarni olishlari va shu bilan o'zlarining amaliyotlarini yaxshilashlari mumkin. Informal ta'lim muhiti bilim almashish va hamkorlik madaniyatini rivojlantiradi, bunda o'qituvchilar muvaffaqiyatli amaliyotni kuzatishi, muloqotga kirishishi va o'z sinflarida yangi amaliyotlarni amalga oshirishi mumkin. Ushbu o'zaro ta'sirlarning tabiati uzluksiz ta'limning dinamik hamjamiyatiga va kasbiy boyitishga yordam beradi.

Ushbu nazariy istiqbollarni birlashtirgan holda, informal ta'lim o'qituvchilar ehtiyojlarining barcha tomonlarini hisobga olgan holda uzluksiz kasbiy rivojlanishga kompleks yondashuvni taklif qiladi. Konstruktivistik nazariya ijtimoiy o'zaro ta'sir orqali bilimlarni to'plash qiymatini ta'kidlaydi; tajriba asosida o'rganish nazariyasi hayotiy tajribalardan o'rganish muhimligini ta'kidlaydi; va ijtimoiy ta'lim nazariyasi ijtimoiy tarmoqlar va tengdoshlar bilan hamkorlikning afzalligini ta'kidlaydi. Bu nazariyalar birgalikda informal ta'lim o'qituvchilarning doimiy kasbiy rivojlanishini qanday samarali qo'llab-quvvatlashi va oxir-oqibat o'qituvchilari uchun ta'lim natijalarining yaxshilanishiga olib kelishi mumkinligini tushunish uchun mustahkam asos yaratadi.

Informal ta'limni uzluksiz kasbiy rivojlanishga integratsiyalash usullari. Informal ta'limni o'qituvchilarning uzluksiz kasbiy rivojlanishiga samarali integratsiya qilish uchun turli amaliy yondashuvlardan foydalanish mumkin. Ushbu usullar o'qituvchilarning turli ehtiyojlarini qondiradigan dinamik, individuallashtirilgan va integratsiyalashgan o'quv muhitini targ'ib qiladi.

Mustaqil o'rganish. Mustaqil o'rganish o'qituvchilarga onlayn kurslar, podkastlar, vebinarlar va professional forumlar kabi keng ko'lamli resurslardan foydalangan holda o'zlarining kasbiy rivojlanishini boshqarish imkoniyatini beradi. Ushbu yondashuv Malkolm Noulz tomonidan ishlab chiqilgan andragogika tamoyillariga asoslanadi, ular avtonomiya va o'z-o'zini motivatsiyalashga urg'u beradi[3]. O'z-o'ziga yo'naltirilgan ta'lim orqali o'qituvchilar muayyan qiziqishlarga intilishlari va o'zlarining ta'lim maqsadlarini karyera maqsadlari bilan moslashtirishlari mumkin. Bunday avtonomiya nafaqat motivatsiyani oshiradi, balki o'qituvchilarga innovatsion o'qitish strategiyalari va ta'lim texnologiyalarini o'zlari xoxlagan tezlikda o'rganish imkonini beradi.

Hamkorlikda o'qitish tarmoqlari. Professional ta'lim tarmoqlari va amaliyotchilar hamjamiyatlarining rivojlanishi o'qituvchilar uchun muloqot qilish, fikr almashish va ta'lim loyihalarida hamkorlik qilish uchun platforma

yaratadi. Ushbu tarmoqlar doimiy o‘zaro ta’sir, fikr-mulohazalar va qo‘llab-quvvatlash, umumiy tajriba va o‘zaro mustahkamlash madaniyatini rivojlantirish uchun muhitni taqdim etadi. Venger va boshqalar amaliyotchilar jamoalarini o‘zlari bajaradigan ishni ishtiyoq bilan bo‘lishadigan va o‘z ko‘nikmalari va bilimlarini oshirish uchun muntazam ravishda muloqot qiladigan odamlar guruhlari sifatida tasvirlaydi[6]. Professional ta’lim tarmoqlari orqali o‘qituvchilar fikr almashishlari, hamkasblaridan o‘rganishlari va muammolarni birgalikda hal qilishda ishtirok etishlari, dunyoqarashlarini kengaytirishlari va amaliyotlarini yaxshilashlari mumkin.

Eksperimental o‘rganish va harakatlar orqali o‘rganish. Kolb nazariyasiga asoslangan tajriba asosida o‘rganish aniq, amaliy tajribalar orqali o‘rganish muhimligini ta’kidlaydi. O‘qituvchilarni tadqiqot, xizmat ko‘rsatish va loyiha faoliyati bilan shug‘ullanishga rag‘batlantirish ularga haqiqiy o‘qitish sharoitida yangi tushunchalarni qo‘llash imkonini beradi[2]. Ushbu tadbirlar o‘qituvchilarga real vaqtda o‘z strategiyalarini tajriba qilish, aks ettirish va takomillashtirish imkoniyatini beradi, shu bilan ularning tushunishini chuqurlashtiradi va o‘qitish samaradorligini oshiradi. Harakatlar orqali o‘rganish loyihalari muammolarni hamkorlikda hal qilishga yordam beradi va o‘qituvchilarni o‘zlarining ta’lim sharoitlarida haqiqiy muammolarni hal qilishga chaqiradi.

Refleksiv amaliyot. Refleksiv amaliyot informal ta’limning muhim tarkibiy qismidir, chunki u o‘qituvchilarni shaxsiy tajribalari va o‘qitish amaliyotlari haqida tanqidiy fikr yuritishga undaydi. Donald Schön o‘qituvchilarni o‘z harakatlari va qarorlari haqida tanqidiy fikrlashga undagan holda, kasbiy amaliyotda refleksiyaning muhimligini ta’kidladi[4]. Refleksiv amaliyot o‘qituvchilarga yaxshilanishi kerak bo‘lgan yo‘nalishlarni aniqlash, o‘z strategiyalarini moslashtirish va yangi bilimlarni o‘zlashtirish imkonini beradi. O‘qituvchilar o‘z tajribalari ustida muntazam ravishda mulohaza yuritish orqali o‘zlarining pedagogik amaliyotlarini chuqurroq tushunishlari mumkin, bu esa pirovard natijada ongli ravishda va samarali o‘qitishga olib keladi.

Ushbu amaliy yondashuvlarni qo‘llash orqali informal ta’limni o‘qituvchilarning uzluksiz kasbiy rivojlanishi bilan osongina integratsiyalash mumkin, bu esa hayot davomida ta’lim olish va kasbiy rivojlanish uchun mustahkam poydevor yaratadi. Ushbu usullar nafaqat individual o‘qitishni qo‘llab-quvvatlamaydi, balki o‘zgaruvchan ta’lim talablariga moslashish uchun zarur bo‘lgan hamkorlik va fikrlashga asoslangan professional muhitni rivojlantirishga yordam beradi. O‘z-o‘ziga yo‘naltirilgan ta’lim, hamkorlikdagi tarmoqlar, eksperimental faoliyat va refleksiv amaliyot orqali o‘qituvchilar

o'quvchilar ehtiyojlarini qondiradigan yuqori sifatli, innovatsion ta'lim berish uchun yaxshiroq tayyorlanishadi.

Xulosa. Informal ta'lim o'qituvchilarning uzluksiz kasbiy rivojlanishining muhim tarkibiy qismiga aylanib, an'anaviy rasmiy ta'limga qo'shimcha va dinamik alternativani ta'minlaydi. Moslashuvchanlik, dolzarblik va individuallashtirish kabi xususiyatlarni o'zida mujassam etgan holda, informal ta'lim o'qituvchilarning o'ziga xos va rivojlanayotgan ehtiyojlarini samarali qondiradi va yanada mazmunli va samarali kasbiy o'sishga yo'l ochadi.

1. Moslashuvchanlik va dolzarblik: informal ta'lim o'qituvchilarga o'zlarining shaxsiy jadvali va kasbiy sharoitlariga moslashgan holda o'z talablari asosida informal ta'lim bilan shug'ullanish imkonini beradi. Ushbu moslashuvchanlik o'qituvchilarga nafaqat ayni vaqtdagi va dolzarb kontentni, balki o'ziga xos ta'lim kontekstiga bevosita taalluqli bo'lgan kontentni o'rganish imkoniyatini beradi. Ta'lim muammolari tobora murakkab va xilma-xil bo'lib borar ekan, o'qituvchilarning o'qitish tajribasini moslashtirish qobiliyati o'z o'rnida dolzarb va samarali bo'lib qolishi uchun muhim bo'lib qoladi.

2. Mustaqil va eksperimental o'rganish: O'z-o'ziga yo'naltirilgan va tajriba asosida o'rganish imkoniyatlarini rag'batlantirish orqali informal ta'lim o'qituvchilarga o'zlarining rivojlanishi uchun mas'ul bo'lish imkoniyatini beradi. Ushbu avtonomiya ichki motivatsiyani rag'batlantiradi va o'qituvchilarga shaxsiy va professional manfaatlariga mos keladigan sohalarni o'rganishga imkon beradi. Eksperimental o'rganish real dunyo konteksti va amaliy qo'llanilishini ta'minlaydi, bu o'qituvchilarga o'z sinflarida yangi strategiyalarni sinab ko'rish va takomillashtirish imkonini beradi. Ushbu amaliy tajriba chuqurroq tushunish va malakaga yordam beradi.

3. Hamkorlikdagi professional tarmoqlar: informal ta'lim professional ta'lim tarmoqlari va amaliyotchilar hamjamiyatlari orqali hamjamiyatning va hamkorlikning muhimligini ta'kidlaydi. Ushbu tarmoqlar o'qituvchilarga fikr almashish, muammolarni muhokama qilish va yechimlar ustida hamkorlik qilish uchun platformalarni taklif qiladi, ularning amaliyotini kollektiv donolik va qo'llab-quvvatlash bilan boyitadi. Ushbu tarmoqlarning hamkorlikdagi tabiati nafaqat individual ta'limni kuchaytiradi, balki ta'lim muassasalarida umumiy tajriba va doimiy takomillashtirish madaniyatini rivojlantiradi.

4. Kuchli kasbiy o'xshashlikni shakllantirish: O'qituvchilar informal ta'lim bilan shug'ullanar ekan, ular o'zgarishlar va innovatsiyalarni qamrab oluvchi kuchli kasbiy o'xshashlikni rivojlantiradilar. Informal ta'lim amaliyotlari tomonidan qo'llab-quvvatlanadigan moslashuvchanlik o'qituvchilarni tez o'zgaruvchan ta'lim landshafti talablariga javob berishga tayyorlaydi. O'sish

va izlanishga ochiq fikrlashni rivojlantirish orqali o'qituvchilar o'quvchilarning o'rganishi va faolligini oshiradigan innovatsion amaliyotlarni amalga oshirishga yaxshiroq tayyorlanishadi.

Xulosa qilib aytganda, informal ta'lim uzluksiz kasbiy rivijlanish sa'y-harakatlari bilan yanada chambarchas bog'langan bo'lsa, o'qitish amaliyotining samaradorligi va moslashuvchanligi sezilarli darajada oshadi. O'z-o'ziga yo'naltirilgan o'rganish, amaliy tajriba imkoniyatlari va hamkorlik tarmoqlarini qo'llab-quvvatlash orqali ta'lim muassasalari nafaqat o'qituvchilarning rivojlanishiga yordam berishi, balki pirovardida o'quvchilarning ta'lim tajribasini boyitishi mumkin. Informal ta'limni o'qituvchilarni rivojlantirishning asosiy komponenti sifatida qabul qilish kelajak avlodlarni mazmunli va samarali usullarda ilhomlantirish va o'qitishga qodir bo'lgan yanada moslashuvchan, xabardor va berilgan vakolatlarga ega o'qituvchilar tarkibini shakllantirishga olib keladi.

Adabiyotlar:

1. Bandura, A. (1977). *Social Learning Theory*. Prentice Hall.
2. Kolb, D. A. (1984). *Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development*. Prentice-Hall, Inc.
3. Knowles, M. S. (1975). *Self-Directed Learning: A Guide for Learners and Teachers*. Association Press.
4. Schön, D. A. (1983). *The Reflective Practitioner: How Professionals Think in Action*. Basic Books.
5. Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Harvard University Press.
6. Wenger, E., McDermott, R., & Snyder, W. (2002). *Cultivating Communities of Practice: A Guide to Managing Knowledge*. Harvard Business Review Press.